

JONSBERGS KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Jonsbergs församling

Norrköpings kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

2006

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

JONBERGS KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Jonsbergs församling

Norrköpings kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	2
Bakgrund	2
Syfte	2
Kulturminneslagen och begravningslagen	2
Kulturhistorisk bedömning	3
Inventeringens uppläggning och rapport	3
Översiktskarta	4
Jonsbergs kyrkogård	4
Kyrkogårdens omgivning	4
Jonsbergs kyrka	5
Kyrkogårdens historik	5
Översiktlig beskrivning av vegetation mm – Karta	8
Beskrivning av kyrkogården	9
Beskrivning av enskilda kvarter	14
Kvarter A	14
Kvarter B	16
Kvarter C	18
Källor	20
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	21
Förklaring till exempellistan	21
Utvärderingskarta	22
Bilagor	
Exempellista	
Fotografier	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och de här platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom den del av stiftet som ligger inom Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2002. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att ge ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och ett underlag för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att ge ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen.) Begravningslagen (SFS 1990:1144) säger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: "Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om

gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

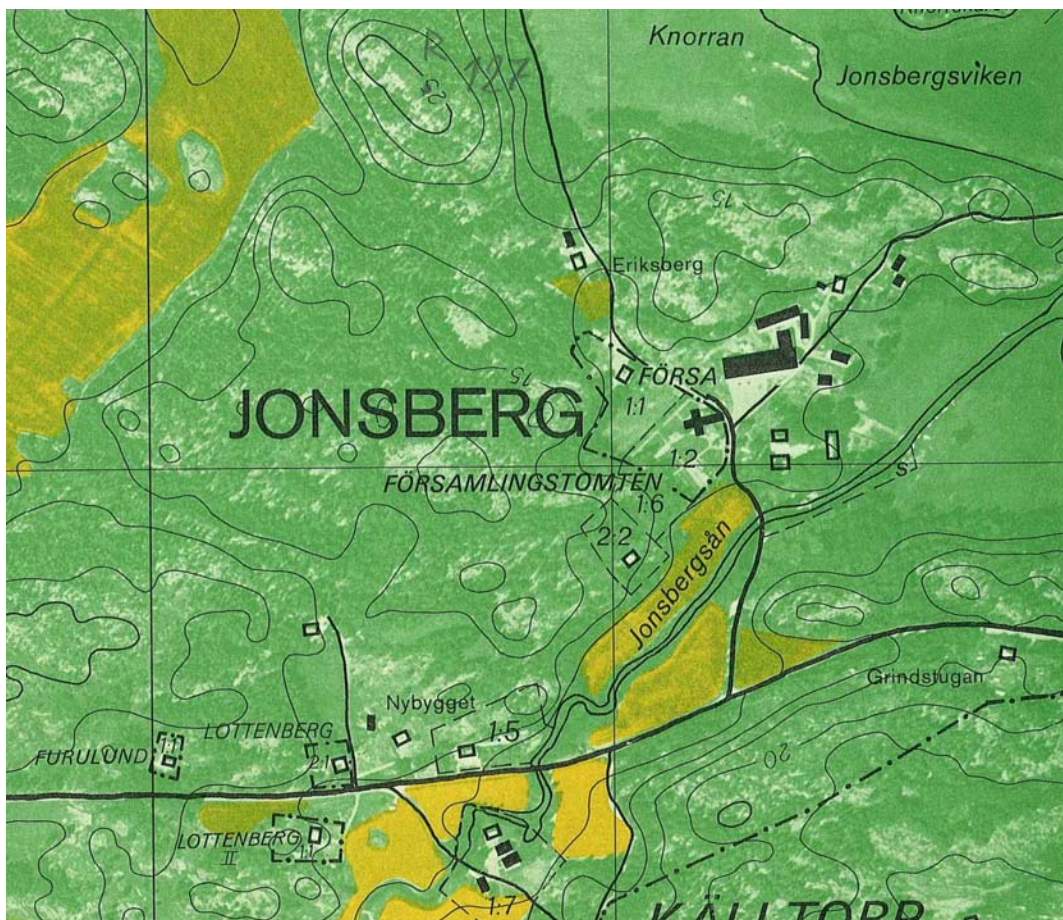
Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, om en familj, om stilhistoria och om begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån olika grunder bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande, t ex material och konstnärlig utformning eller ett lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Kalmar, Östergötland och Jönköping samt länsmuseumerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och i övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har främst varit länsmuseumets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav ett antal bilder presenteras i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Anita Löfgren Ek, Östergötlands länsmuseum 2006. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands länsmuseum samt på respektive kyrklig samfällighet.

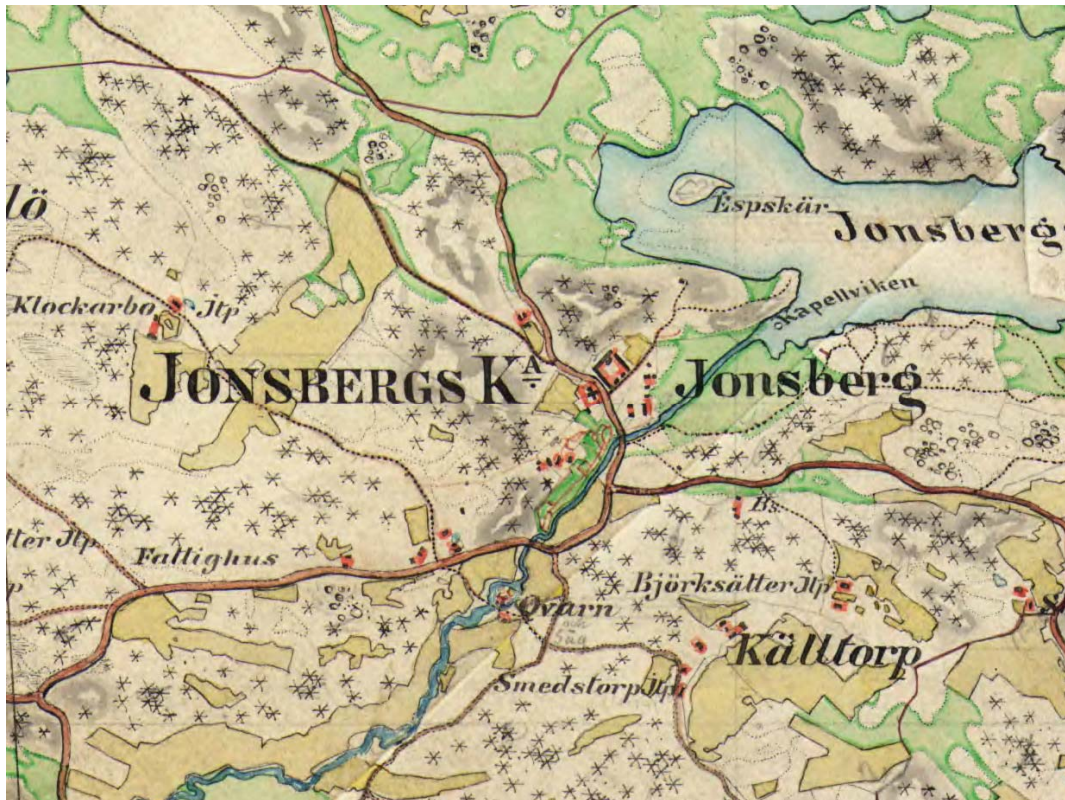
Utsnitt ur ekonomiska kartans blad 087 71 Jonsberg, 1979.

JONSBERGS KYRKOGRÅRD

Kyrkan med omgivande kyrkogård ligger på Vikbolandets östra del. Kyrkogården har en rektangulär planform med rundat hörn i nordöst och ligger i nordnordöst/sydsydväst. För enkelhetens skull utgår angivna väderstreck i rapporten från att kyrkogården ligger i nord/sydlig riktning, med kyrkan på dess norra del. Kyrkans långhus är orienterat i nordöst/sydväst.

Kyrkogårdens omgivning

Kyrkan är belägen i en uppodlad sänka vid Jonsbergsån. Miljön domineras av kyrkan och Jonsbergs säteri. Till det äldre administrativa sockencentrat hör även en f d skola och ett f d ålderdomshem. Herrgården, som är belägen strax öster om kyrkan, är en enhetlig 1700-talsanläggning med mangårdsbyggnad flankerad av lägre flyglar. I herrgårdsmiljön ingår även ekonomibyggnader, magasin, arbetarbostäder, lusthus, stenvalvsbroar, kvarn och en större parkanläggning. Den f d skolbyggnaden, som är belägen nordväst om kyrkan, har en tidstypisk utformning för tiden omkring 1920 med brutet tak och rödfärgade fasader. Ålderdomshemmet är uppfört 1934 och ligger utmed vägen mellan Norrköping och Arkösund. Den f d prästgården är belägen vid Görstorp ca två kilometer öster om kyrkan. Söder/sydöst om kyrkan vidtar stigande skogsklädd terräng.

Utsnitt ur häradsekonomiska kartan 1868-77.

Jonsbergs kyrka

Det finns inga säkra uppgifter om när det första kapellet uppfördes vid Jonsbergs säteri. Det äldsta kända träkapellet på platsen härstammar dock sannolikt från 1500-talet. Den nuvarande kyrkan, som är belägen i direkt anslutning till Jonsbergs herrgårdsbebyggelse, uppfördes av timmer 1726. Kyrkan har en senbarock korsplan med rakslutet kor i öster, vapenhus i väster och sakristia på nordsidan. Huvudingången är via vapenhuset i väster. En större renovering utfördes 1904 av en av tidens ledande arkitekter, Carl Bergsten. Hans omgestaltning av kyrkorummet spolierades dock totalt efter en brand 1959. Kyrkan präglas idag, såväl interiört som exteriört, av den omfattande ombyggnad som utfördes efter branden under ledning av arkitekt Kurt von Schmalensee. De panelklädda fasaderna är rödfärgade och det valmade taket täckt med kopparplåt. Kyrkan har en klockstapel, uppförd 1692.

Kyrkogårdens historik

Uppgifter om kyrkogårdens historik har i huvudsak hämtats från Östergötlands läns museums topografiska arkiv och bibliotek. Uppgifter om äldre lantmäterikartor är hämtade från Lantmäteriets websida.

Klockstapeln är mycket ålderdomlig och lär vara uppförd redan 1692.

En ägomätningsskarta från 1696 redovisar att det fanns två kyrkogårdar. En i kyrkans direkta närhet SSV om kyrkan och en som ligger längre ifrån kyrkan i NÖ, den platsen redovisas inte på häradskartan, men ligger norr om dagens ekonomibebyggelse norr om kyrkan. Anhöriga till dem som begravdes där skulle göra dagsverken på Jonsbergs säteri. Systemet fungerade

inte och begravningsrätten upphörde stegvis. Senare har den f d begravningsplatsen varit bl a hage, trädgårdsland och vedförråd. Widegren skriver i sin östgötabeskrivning att den ena av de två kyrkogårdarna har återgått till Jonsbergs säteri ägo och används nu som humlegård, vilket i stort överensstämmer med uppgifterna ovan. Invid denna kyrkogård finns en ekonomibyggnad som i kallas "kapellet". En benämning som dock har mycket oklart ursprung.

Den f d begravningsplatsen från nordöst.

Det s k kapellet från sydväst.

Förmodligen var den ovan nämnda kyrkogården avsedd för torpare och "enkelt" folk. Enligt en uppgift hade gårdarna i Jonsbergs socken gravrätt på kyrkogården i Häradshammar fram till slutet av 1700-talet. Jonsberg var annex till Häradshammar. Den gravrätten kan eventuellt ha gällt för gårdsägarna och deras familjer. Dessa båda uppgifter om "dagsverkskyrkogården" och gravrätt i Häradshammar gör att det är osäkert hur själva huvudkyrkogården vid Jonsbergs kyrka har fungerat.

Kyrkogården vid kyrkan har utvidgats två gånger bland annat 1947 och omkring 1949 sattes den östra muren. År 2002 anlades en minneslund i anslutning till gravkapellet. I söder, invid kyrkogårdens äldre omfattning, har det legat ett äldre skolhus samt sockenstuga.

Ett äldre fotografi från 1945 taget från väster visar grusgravar omgärdade av låga häckar. Ett flygfotografi från 1954 visar kyrkogårdens utbredning (se nedan). Det visar tydligt kyrkogårdens struktur med större familjegravar och mindre s k linjegravar i de delar av kvarter A och C där det även idag finns några linjegravvårdar kvar. De flesta gravarna är grusade och omgärdas troligen av häck eller stenram. Den södra delen av kvarter C är utlagd, men har ännu inte tagits i anspråk mer än längst i söder.

Foto 1945, Foto i Östergötlands läns museums samlingar.

Foto 1954, Foto i Östergötlands läns museums samlingar.

BESKRIVNING AV KYRKOGRÅRDEN

Kyrkogården består av tre kvarter: A-C, med kvarter A i väster, kvarter B mitt på kyrkogården och kvarter C i öster.

Allmän karaktär

De tre kvarteren är långsträckta och skiljs åt av grusgångar. Korsande grusgångar delar in kvarteren i mindre delar. Karaktären är varierande med enstaka påkostade familjegravar och delar av den sk allmänna linjen bevarade. Inom vissa områden skapar rygghäckar en mer strikt karaktär medan andra delar är mer öppna och saknar rygghäckar. Riktningen på häckar och vårdar varierar. Den varierade karaktären beror troligen på olika omläggningar av enstaka delar.

Klockstapel och kyrka från sydöst.

Omgärdning

Väster: en ca 0,8 (i norr)- 1,0 hög stödmur som planar ut mot söder av ca 0,4-1,5 m stora kvaderhuggna gråstensblock i mestadels 3 skift i kallmur. Prydnadsbuskar, spireor på del av mur. Längst i söder ett grönmålat trådstaket.

Norr: ett ca 0,8 m högt gjutjärnsstaket med 3 slanor och kanellerade och profilerade stolpar. Staketet står på ett fundament av gråsten.

Öster: nordöst-öster 1,0-1,5 m hög kallmurad stödmur, lika västra muren i 2-3 skift.

Söder: Grönmålat trådstängsel samt i sydöst måbärshäck.

Nordöstra muren från norr.

Gjutjärnsstaketet.

Ingångar

Väster: längst i söder är det en enkel pargrind i järnsmide med två grönmålade runda järnstolpar.

Söder: enkel grind i järnsmide med samma spjälindelning som i västra grinden och i sydöst en öppning i måbärshäcken.

Norr: i nordväst en pargrind av järnsmide, koniska grindstolpar av gråsten med toppigt krön. I nordöst en pargrind i järnsmide med antydning till korsdekor, konkavt krön. Grindstolpar lika nordvästra grindens.

Nordvästra grinden.

Nordöstra grinden.

Vegetation

Väster: trädkrans utanför muren av 9 oxlar (?).

Nordväst: en ca 1,0 m hög cotoneasterhäck innanför staketet.

Nordöst: en rönn på muren.

Öster: bergtall innanför muren i nordöst, därefter en ca 1,0 m hög klippt måbärshäck innanför muren. I sydöst finns fyra oxlar (?) innanför häcken.

Söder: ingen trädkrans men en ca 1,0 m hög klippt måbärshäck, som sedan står på muren i öster. Sju höga tujor står framför redskapsboden. Tre ädelgranar och en stor björk vid gravkapellet.

En stor ek står vid kyrkans sydingång. Runt kyrkan finns en del buskar, bl a spirea. Mellan många gravar utmed rygghäckarna finns små klippta buskar av bl a buxbom.

Eken vid kyrkan från söder.

Gångsystem

Grusgångar löper utmed kvarteren i nord/sydlig riktning och tvärgående grusgångar delar in de tre kvarteren i olika delar. Gångarna är belagda både med naturgrus och krossgrus. I jämförelse med flygfotografiet ovan från 1954 är gångsystemet i huvudsak oförändrat.

Two avbrutna livsträd.

Linjegravvård.

Gravvårdstyper

De flesta gravvårdarna utgörs av låga och breda vårdar från 1950-talet och framåt. Enstaka mer påkostade gravvårdar till familjegravar finns framför allt i kvarter A och C. Bland gravvårdar av speciell typ kan nämnas fyra skulpturaltare, tre obelisker och två avbrutna livsträd. Två stora familjegravar tillhöriga egendomarna Broxvik och Gottenvik har sanddyta och omgärdas med buxbomshäckar. Äldsta gravvården på kyrkogården, med läsbar datering, är från 1874. I sydvästra delen av kvarter A samt nordöstra delen av kvarter C finns delar av

den s k allmänna linjen bevarade med i allmänhet små gravvårdar av svart granit. Linjegravvårdarna är daterade 1918-1940-tal.

Minneslund

Minneslundan finns öster om gravkapellet och avgränsas i söder av en ca 0,8 m hög klippt oxbärshäck och i norr av en rosenhäck. Tre sockertoppsgranar. Fyrkantig plantering med rosor, andra blommor och två tujor samt ett ankare. Hållare för blommor. Lyktstolpe i gammal stil.

Byggnader

Klockstapeln står sydöst om kyrkan och lär vara uppförd redan 1692. Den öppna klockvåningen täcks av ett korsformat tak som, liksom spiran, är spånklätt. Trappan inryms i en av de snedsträvorna som är inklädd med liggande panel. Även högbenen är spånklädda. Takets gavelspetsar och spiran kröns av vindflöjlar.

Gravkapell med spritputsade fasader med slätputsade hörn och omfattningar. Gravkapellet på kyrkogårdens sydvästra del uppfördes 1932 efter ritningar av byggnadsingenjören G Hellström på Gottenvik. Det uppfördes med vita spritputsade fasader för att samspela med kyrkobyggnadens dåvarande utseende. Interiören är stramt genomförd med enkla geometriska mönster, sannolikt också den i samklang med Carl Bergstens omgestaltning av kyrkorummet. Taket är skivtäckt med plåt. Pardörr med fernissad panel i fiskbensmönster. Enkla fönster med råglas och runda gråmålade bågar. Gjutna fritrappa.

På kyrkogårdens sydöstra del står en redskapsbod med senare tillbyggt garage. Fasaderna är klädda med liggande grönmålad fasspontad panel och sadeltaket täckt med trapetsplåt, på garaget eternit. Den äldre delen står på gjutna plintar.

Gravkapellet.

Brunnskar.

Övrigt

Undanställda gravvårdar står vid gravkapellets västra vägg. Enkla parkbänkar. Lyktor av äldre modell med kantig kupa. Terrassmur av ett skift kvaderhuggen gråsten vid uppgången till gravkapellet. Rosor växer vid terrassmuren. I kvarter A finns ett speciellt brunnskar med dekor som anknyter till kustläget.

Kulturhistorisk bedömning

Jonsbergs kyrka med kyrkogård, klockstapel, gravkapell, omgärdning och grindar utgör en väl samlad miljö med mycket höga kulturhistoriska värden. Klockstapeln lär enligt uppgift vara uppförd redan 1692 och har mycket höga kulturhistoriska värden. Gravkapellet utgör ett

intressant exempel på ett sätt att försöka att anpassa det nyuppförda gravkapellets utformning efter kyrkans dåvarande utseende. Gravkapellet har därigenom en klar koppling till Bergstens numera helt utplånade restaurering av kyrkan. Dessutom har det en lokal anknytning då det är ritat av byggnadsingenjör G Hellström på Gottenvik. Kyrkogårdens omgärdning har en skiftande karaktär med bl a stenmurar och staket av gjutjärn. Det senare är mycket ovanligt på kyrkogårdarna i Östergötland. Grindarna har olika utformning där de båda paragrindarna i norr har en mer påkostad utformning som betonar kyrkogårdens huvudingångar. Gångsystemet med grusade gångar stämmer i huvudsak överens med de gångar som syns på flygfoto från 1954. Gångarna är viktiga för kyrkogårdens struktur då de indelar kyrkogården i kvarter och kvarteren i olika delar som delvis fått olika karaktär. När det gäller vegetation är den stora eken invid kyrkan dominerande och har en framträdande placering vid kyrkans ingång. Rygghäckarna understryker delar av kyrkogårdens strikta karaktär. Tujor och ädelgranar invid gravkapellet har här en äldre tradition.

De två stora familjegravarna med sandtäckt yta hör till en gravtradition som troligen växte fram under andra delen av 1800-talet och var mycket vanligt förekommande i länet. Denna typ av gravar omgärdades oftast av häckar eller stenramar, men även staket i gjutjärn eller järnsmide förekom, liksom pollare med kätting. De båda fotografierna ovan visar att det åtminstone vid mitten av 1900-talet var häckomgärdning som var vanligast. Denna typ av gravanläggning har försvunnit till stor del i länet genom senare tiders omläggningar av gravkvarter och de har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Idag är det endast de två tidigare nämnda stora familjegravarna som har kvar en äldre marktäckning och omgärdning på kyrkogården i Jonsberg. Häckomgärdning fanns inte bara runt familjegravarna utan även de enklare s k linjegravarna verkar ha varit omgärdade. Linjegravar har funnits i samtliga tre kvarter och idag finns delar av detta system bevarade i kvarter A och B. Systemet med linjegravar växer fram under slutet av 1700-talet. Det innebär att begravingarna skedde på linje vartefter dödsfallen skedde. Äkta makar eller andra familjemedlemmar begravdes inte bredvid varandra. Från början innebär systemet troligen inte någon direkt ”statuskillnad”, men under 1800-talet övergick det till att bli en gravläggning för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. Det är av vikt att bevara linjegravvårdar så man kan följa ordningen på gravläggningarna. När linjerna var fullbelagda, eller efter ett visst antal år, grävdes de om undan för undan. I kvarter A finns det troligen rester kvar av en äldre och en yngre linje. På länets kyrkogårdar var det vanligt att familjegravarna låg i kvarterens ytterkanter och linjegravarna i kvarterens mitt. I Jonsberg verkar detta ha varit fallet i delar av kvarteren, bl a södra delen av kvarter A och B. Det var också vanligt att familjegravar låg invid kyrkogårdsmuren. Denna struktur går att avläsa på kyrkogården än idag och har ett mycket högt kulturhistoriskt värde.

Enskilda gravvårdar har ett högt eller mycket högt kulturhistoriskt värde. Det gäller bl a de mer ålderdomliga gravvårdarna från 1800-talet och gravvårdar av speciell typ så som obelisker, s k bautastenar och avbrutna livsträd samt gravvårdar av lokalhistoriskt intresse. Titlar på gravvårdar säger en del om näringsliv och social struktur i en socken. I Jonsberg visar titlar som mästrelots och fyrmästare på att det är en kustsocken. I övrigt finns här bl a hemmansägare, högreståndstitlar så som kammarherre och sentida yrkestitlar.

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Kvarter A Gravplats nr 1-339

Kvarteret omfattar gravplats nr A 1-339 och ligger i kyrkogårdens västra del med parkering i väster, Jonsbergs säteri i norr, kvarter B i öster och gravkapell och skog i söder. På gravkartan är tre gravplatser markerade med kvarter A norr om gravkapellet.

Kvarterets norra del från sydöst.

Kvarterets mellandel från sydöst.

Linjegravsområde i kvarter A.

Allmän karaktär

Genom grusgångar är kvarteret uppdelat i 3 delar med en rad gravar invid muren i väster. I mellandelen finns låga rygghäckar och några omgärdningshäckar. Hela kvarterets karaktär är blandad, då det finns linjegravar i söder och stora familjegravar framför allt i mittdelen. Den stora eken vid kyrkan dominerar.

Omgärdning

Muren i väster, staketet i norr.

Ingångar

Grind i nordväst och sydväst.

Vegetation

En stor ek står vid kyrkans sydingång. Ca 1,2 m hög klippt rygghäck av tuja i norra delen. Här finns även olika buskar mellan gravarna. I mellandelen står en rygghäck i väst/östlig riktning och två i norr/söder av en ca 0,5 m hög klippt måbär. En kort rygghäck, ca 1,0 m hög, står söder om eken innan de båda stora familjegravarna. Två stora familjegravar i söder omges av en ca 0,4 m hög klippt buxbomhäck. Troligen har norra graven tidigare omgärdats av kätting. I södra delen växer fyra klippta tujor, en rygghäck av tuja i norr/söder ca 1,0 m hög och en 0,5 m hög klippt måbärshäck i väst/öst.

Gångsystem

Grusgång runt kvarteret med en rad gravar utmed muren. Två grusgångar i väst/östra delar kvarteret i tre delar.

Gravvårdstyper

Utmed muren finns gravläggningar från 1904 och framåt. I kvarterets södra del är det utglesade linjegravvårdar i kvarterets inre del, i väster från 1918 och i övrigt 1930-talet. De äldre har textsida åt väster och kan vara från ett äldre varv. De övriga har text åt öster. Annars låga och breda vårdar. I mellandelen är de stora gravvårdarna från de påkostade familjegravarna de äldsta, tidigast 1876. I övrigt låga och breda vårdar, enstaka höga samt en obelisk. Gravläggningar huvudsakligen från 1960-talet och framåt. Svart, grå och röd granit.

Familjegrav till egendomen Broxvik.

Gravvård till familjegrav.

Byggnader

-

Övrigt

Brunnskar i gjutjärn (?) med segelfartyg som dekor och ”vattenutkastare” i form av en fisk. Vaser. Platsen omges av spirea.

Kulturhistorisk bedömning

Kvarterets struktur har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Detta gäller indelningen i familjegravar och s k linjegravar. Systemet med linjegravar växer fram under slutet av 1700-talet. Det innebar att begravningarna skedde på linje vartefter dödsfallen skedde. Äkta makar eller andra familjemedlemmar begravdes inte bredvid varandra. Från början innebar systemet troligen inte någon direkt ”statuskillnad”, men under 1800-talet övergick det till att bli en gravläggning för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. Det är av vikt att bevara linjegravvårdar så man kan följa ordningen på gravläggningarna. När linjerna var fullbelagda, eller efter ett visst antal år, grävdes de om undan för undan. I kvarter A finns det troligen rester kvar av en äldre och en yngre linje. I kvarteret finns de enda två gravarna som har kvar en äldre marktäckning med sand och omgärdning med buxbomshäck. Det är två stora familjegravar som hör till egendomarna Broxvik och Gottenvik. Bland enskilda gravvårdar med speciell utformning märks obelisk, s k bautasten samt två avbrutna livsträd.

Kvarter B Gravplats nr 1-311

Kvarteret omfattar gravplats nr B 1-311 och ligger mitt på kyrkogården med kvarter A och kyrkan i väster, klockstapelns i norr, kvarteret C i öster och gravkapellet i söder.

Allmän karaktär

Kvarter B är genom grusgångar uppdelat i en nordlig och en sydlig del. Den norra delen har en strikt karaktär genom bl a rygghäckar. Fem gravrader går i nord/sydlig riktning, övriga i väst/öst. Den södra delen har tidigare innehållit linjegravar men är omlagd. Där står alla vårdar med texten mot norr och häckar saknas.

Kvarter B, norra delen.

Kvarter B, mellersta och södra delen.

Omgärdning

-

Ingångar

-

Vegetation

I norra delen: två rygghäckar i nord/sydlig riktning: ca 1,2 m hög klippt oxbär och ca 0,5 m klippt måbär. Fyra rygghäckar i öst/västlig riktning, från söder: tuja, tuja, oxbär, oxbär, samtliga ca 1,2 m höga. I söder växer tre prydnadsträd.

I södra delen: en rygghäck i nord/sydlig riktning av ca 1,2 m hög klippt tuja. Fem klippta tujor i söder.

Gångsystem

Grusgångar går runt kvarteret och en gång i väst/östlig riktning delar kvarteret i två delar.

Gravvårdstyper

I norra delen finns några gravvårdar från 1908 och framåt till 1920-30-talet. Huvudsakligen är det dock gravvårdar från 1960-talet och framåt. Enstaka höga och lägre vårdar av svart granit, vilka oftast är de tidigare vårdarna. I övrigt låga och breda vårdar i mestadels grå eller röd granit. Södra delen mestadels låga och breda vårdar med den äldsta från 1980 i nordöstra hörnet. Längst i väster två rader i norr/söder, bl a 1960-talet.

"Mästerlotsen"

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Enskilda gravvårdar har ett högt eller mycket högt kulturhistoriskt värde. Det gäller bl a gravvårdar från tidigt 1900-tal och gravvårdar med titlar. Rygghäckarna i norra och mellersta delen understryker den strikta karaktären.

Kvarter C Gravplats nr 1-426

Kvarteret omfattar gravplats nr C 1-426 och ligger i kyrkogårdens östra del med kvarter B i väster, landsvägen i norr och öster, skogen i söder. Till kvarteret hör även två gravplatser invid kyrkan.

Allmän karaktär

I den nordvästra och södra delen är karaktären strikt med rygghäckar och likartade vårdar. I nordöst är det en stor öppen gräsyta med enstaka äldre, relativt höga, gravvårdar i svart granit. Mitt i kvarteret finns en kilformad del med oregelbundna gravrader och en del äldre familjegravar. Enstaka gravar finns invid muren i öster.

Kvarter C, södra delen.

Kvarter C, norra delen.

Omgårdning

Kyrkogårdsmuren i norr, öster och sydöst. På större delen av muren växer en måbärshäck.

Ingångar

Öppning i häcken i sydöst.

Vegetation

I norra delen: två st berberishäckar som rygghäckar, ca 1,2 m höga i nord/sydlig riktning. Vid den västra gravraden flankeras flera vårdar av klippta tujor. En ca 0,5 m hög klippt måbärshäck, rygghäck, i väst/östlig riktning. Mellandelen: en längre och en kortare ca 1,8 m hög klippt tuja i väst/östlig riktning, en ca 1,0 m hög klippt oxbär i väster/öster och två st ca 0,7 m höga klippta oxbär i norr/söder. Ett prydsträd. I södra delen : fyra rygghäckar, ca 0,5 m höga av klippt oxbär. Längst i söder rygghäck av spirea. Samtliga rygghäckar går i väst/östlig riktning. Innanför måbärshäcken i söder en ca 0,5 m hög buxbom i nord/sydlig riktning.

Gångsystem

Grusgångar går runt kvarteret med en rad gravar utmed muren i sydöst och enstaka i nordöst. Tre grusgångar i väst/östlig riktning delar in kvarteret i tre delar.

Gravårdstyper

Norra delen: omgrävd i väster och har nu många gravvårdar från 1980-talet och framåt. I östra delen utglesat och här står linjegravvårdar från 1940-talet. Äldsta gravvården 1890, några runt 1914. En gravvård invid kyrkan hör till kvarter C. Mellandelen: övervägande 1950-talet i söder (nr 5-34). I norr 1874 och några kring 1914. Här finns några större familjegravar som tidigare haft omgärdning. Södra delen: några mindre vårdar från 1940-talet, i övrigt mest låga och breda från 1950-talet och framåt.

Linjegravar.

"Lotsåldermannen", 1914.

Byggnader

-

Övrigt

En låg rektangulär vattenbrunn av kalksten. Vaser.

Kulturhistorisk bedömning

Kvarteret har kvar delar av en äldre indelning med familjegravar och s k linjegravar. Systemet med linjegravar växer fram under slutet av 1700-talet. Det innebar att begravningarna skedde på linje vartefter dödsfallen skedde. Äkta makar eller andra familjemedlemmar begravdes inte bredvid varandra. Från början innebar systemet troligen inte någon direkt "statuskillnad", men under 1800-talet övergick det till att bli en gravläggning för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. Det är av vikt att bevara linjegravvårdar så man kan följa ordningen på gravläggningarna. Linjegravvårdar finns kvar i kvarterets norra del. Enskilda gravvårdar har ett högt eller mycket högt kulturhistoriskt värde. I kvarterets mellandel finns en del mer påkostade gravvårdar som hör till tidigare omgärdade familjegravar, de flesta av svart granit. Bland gravvårdar med speciell utformning märks två s k bautastenar och en obelisk.

Rygghäckarna bidrar till kvarterets i huvudsak strikta karaktär.

Källor:

Bogårdsmurar i Linköpings stift, Östergötlands län, inventering del 1-3, Grenberger Byggnadsrestaureringskontor 2004.
Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland..... . 1760.
Faksimilutgåva 1993.
Hansson, Hans-Erik m fl. Vård av gravstenar. Riksantikvarieämbetet. 2002.
Kulturhistorisk inventering av kyrkor och kyrkomiljöer utförd av Östergötlands länsmuseum 2003-
Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.
Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering. Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.
Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.
Tham W. Beskrifning öfver Linköpings län. Förra delen Stockholm 1854. Andra delen Stockholm 1855.
Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.
Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.
Widegren PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Första bandet 1817. Andra bandet 1828. Faksimilutgåva 1993.
Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv.

Muntliga uppgifter – Ulf Nilsson, Gunnar Peterson

www.lantmateriet.se. Lantmäterikarta från 1696.
www.ostergotlandslansmuseum.se

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR MED KULTURHISTORISKT INTRESSE

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen ”onumr. S om 042”. Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer.

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen ”granit” används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

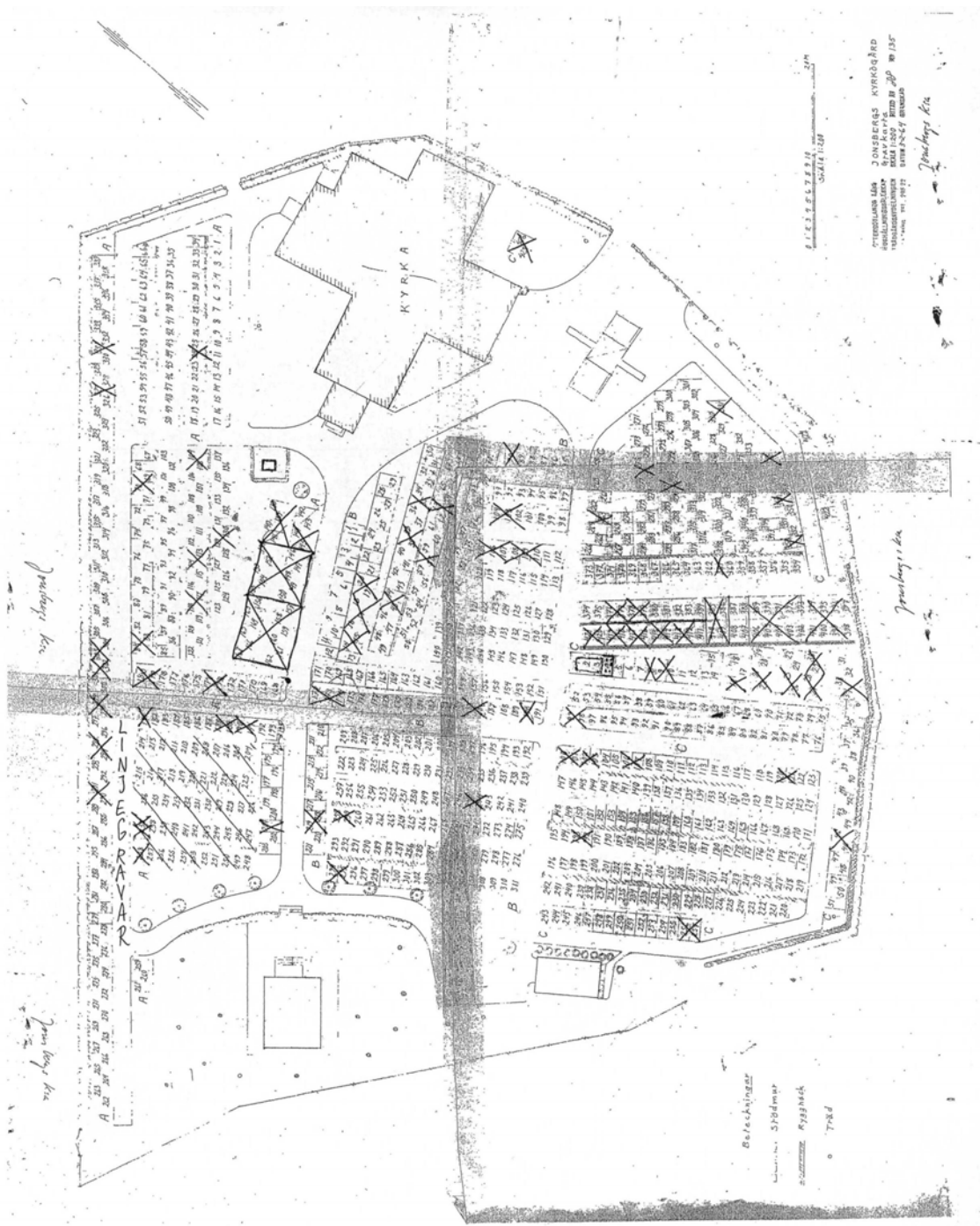
Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, häll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

Jonsbergs kyrkogård. Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse
Gravar med omgärdning är markerade med en fyrkant.

X